

HISSIYOT VA IRODA- SHAXS FAOLIYATINING ASOSIY OMILLARI

Xolmurotova Shoxista Mirzaliyeva

Termiz Iqtisodiyot va Servis Universiteti

Pedagogika va psixologiya kafedrasida PhD Katta o'qituvchi

Allanazarova Durdona

Talaba

Annotatsiya: *Ushbu maqolada hissiyot va irodaning shaxs faoliyatidagi o'rni hamda ularning o'zaro bog'liqligi yoritiladi. Hissiyot insonning atrof-muhitga munosabatini ifodalovchi muhim psixik jarayon sifatida, iroda esa maqsad sari intilish, qiyinchiliklarni yengib o'tish va xuqni boshqarish vositasi sifatida talqin etiladi. Maqolada hissiyotlarning turlari, ularning faoliyatiga ta'siri, shuningdek, irodaviy sifatlar, irodaviy harakat bosqichlari va shaxs kamolotidagi roli tahlil qilinadi. Shuningdek, hissiyot va irodaning ta'lim jarayonida, kundalik hayotda ham shaxs rivojida qanday asosiy omil bo'lib xizmat qilishi ilmiy asosda bayon etiladi.*

Kalit so'zlar: *Hissiyot, irida, shaxs faoliyati, psixik jarayon, irodaviy sifatlar, motivatsiya, emotsional holat, maqsadga intilish, psixologiya.*

Abstract: *This article discusses the role of emotions and will in personal activity and their interrelation. Emotion is interpreted as an important psychological process that expresses a person's attitude to the environment, and will is interpreted as a means of striving for a goal, overcoming difficulties and controlling one's rights. The article analyzes the types of emotions, their impact on activity, as well as volitional qualities, stages of volitional action and their role in personal development. It also explains on a scientific basis how emotions and will serve as a key factor in personal development in the educational process and in everyday life.*

Keywords: *Emotion, will, personal activity, psychological process, volitional qualities, motivation, emotional state, goal pursuit, psychology.*

Shaxsning hissiy-irodaviy soxasi - insonning his-tuyg'ulari, emotsional holatlari va irodaviy faoliyatini o'z ichiga oluvchi psixologik tizimdir. U inson xulq-atvorini, qaror qabul qilish jarayonini va ijtimoiy munosabatlardagi muvozanatini belgilovchi asosiy omildir. *Hissiyot* - bu insonning ichki kechinmalari, tashqi olamdagi hodisalarga munosabatini ifodalovchi holatdir. *Emotsiya* esa - shaxsning voqelikka bo'lgan sub'ektiv munosabatidan tug'iladigan yoqimli yoki yoqimsiz kechinmadir. U inson ehtiyojlari, qiziqishlari va tajribasi bilan chambarchas bog'liqdir.

Hissiyotlar **bosh miya po'sti va vegetativ nerv tizimi** faoliyati bilan bevosita bog'liq. Hissiy holat paytida yurak urishi tezlashadi, nafas olish kuchayadi, ter ajraladi yoki yuz qizaradi. I.V.Pavlov ta'kidlaganidek, insondagi barcha hissiy jarayonlarni bosh miya po'sti neyronlari boshqaradi.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

Hissiyotlarning vazifalari:

Axborot beruvchi - ehtiyojlar va to'siqlar haqida signal beradi.

Boshqaruvchi - xulqni muvofiqlashtiradi, qaror qabul qilishga yordam beradi.

Moslashuvchi - insonni muhitga moslashishga tayyorlaydi.

Kommunikativ - hissiyotlarni mimika va nutq orqali boshqalarga yetkazadi.

Mustahkamlovchi - ijobiy tajribalarni xotirada uzoq saqlaydi.

Yuksak hislar turlari:

Yuksak hissiyotlar - insonning ma'naviy va ijtimoiy yetukligini aks ettiradi. Ular quyidagilarga bo'linadi:

axloqiy (burch va mas'uliyat tuyg'usi),

intellektual (bilishga qiziqish),

estetik (go'zallikdan zavqlanish)

praksik (mehnat va ijodan qoniqish).

Hissiyotlar va sezgilar organizm holati va inson xulq-atvorini boshqarish vazifasini bajaradilar.

Xuddi shuningdek, yaxshi so'z jon ozig'i deydilar. Bunda, avvalambor, muhim o'rin tutgan insonning boshqa odamning emotsional holatiga verbal ta'siri ko'zda tutilgan bo'ladi. Bunda hissiyotlar va sezgilarning boshqaruvchi vazifasi namoyon bo'ladi. Aks ettiruvchi vazifasi voqealarning umumiy baholanishi ifodalandi, sezgilar butun organizmning qamrab olgani uchun, ular ta'sir ko'rsatayotgan omillarning foydasi yoki zararini aniqlashga va zararli ta'sir aniqlangunicha ta'sirlanish imkonini beradi. Hissiyotlarning umumlashtiruvchi vazifasi vaqt va fazoda bir-biriga yaqin bo'lgan alohida voqea va dalillarni birlashtirish imkonini beradi. Bundan tashqari, hissiyotlar ekspressiv vazifani bajaradilar. Ko'p hollarda ular periferik xususiyatga ega bo'lgan organik o'zgarishlar (qizarish, oqarish, nafasning tezlashishi, yurakning tez-tez urishi va boshqalar) bilan birgalikda kechadi, ifodali harakatlar (mimika va pantomimikada, lokallashtirish)da ifodalanadi. Kundalik hayotda ifodali harakatlar orqali biz, odatda, atrofdagi odamlarning emotsional holati kayfiyatdagi o'zgarishlarni etarlicha aniq idrok qilamiz va baholaymiz.

Iroda- insonning fikrlash jarayoni asosida qaror qabul qilish va qabul qilingan qarorga muvofiq o'z fikrlari va harakatlarini boshqarish qobiliyati. Qaror qabul qilishning faol jarayoni sifatida Iroda atrofdagi ogohlantirishlarga passiv, noaniq javob bilan taqqoslanadi. Iroda bu - shaxsning o'z xatti-harakati va faoliyatini ongli ravishda va maqsadli ravishda tartibga solish va nazorat qilish qobiliyati, bu maqsadga erishish yo'lidagi qiyinchiliklar va to'siqlarni engish uchun aqliy va jismoniy imkoniyatlarni safarbar qilish qobiliyatida namoyon bo'ladi. Ixtiyoriy xatti – harakatlarning eng muhim xususiyati bu o'z taqdirini o'zi belgilashdir. Biror kishi o'zboshimchalik bilan harakat qiladi, tashqi sabablarga bo'ysunmaydi. O'zboshimchalik va suprasitivlik ixtiyoriy xatti – harakatlarning asosiy tamoyillari hisoblanadi. Faoliyat jarayonida to'siqlarni engib o'tishga qaratilgan insonning barcha aqliy va jismoniy imkoniyatlarini safarbar etishga qaratilgan namoyon bo'lish harakati. Iroda tushunchasi falsafada tug'ilgan, bu yerda Iroda ongning o'z taqdirini o'zi

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

belgilash qobiliyati, shu jumladan axloqiy va o'ziga xos sabablarni keltirib chiqarish qobiliyati sifatida belgilanadi. Psixologiya va nevrologiyaga o'tib, irodaning ta'rifi axloqiy jihatni yo'qotdi va faqat aqliy funktsiya sifatida talqin etila boshlandi. Irodani yuqori aqliy funktsiyalarga an'anaviy ravishda bog'lash, uni hayvon emas, balki insonning mulki sifatida taqdimetish haqida gapiradi, garchi ba'zi hayvonlarni o'rganish bu tushunchani shubha ostiga qo'yadi. Eng umumiy ma'noda, Iroda psixologiyada insonning ongli ravishda o'zini o'zi boshqarish qobiliyati sifatida qaraladi. Iroda harakatni amalga oshirish uchun ham, undan voz kechish uchun ham zarurdir. Irodaning asosiy elementi ongli ravishda qaror qabul qilishdir. Iroda ekzistensial psixologiyada erkinlik tushunchasiga yaqin, chunki bunday ongli qaror qabul qilgan kishi bir lahzalik vaziyatdan chiqib ketishi yoki o'ziga, qadriyatlariga bo'lgan munosabatiga murojaat qilishi yoki tasavvur, mantiqqa murojaat qilishi va taxmin qilingan harakatning oqibatlarini modellashtirishi kerak. S. L. Rubinshteyn irodani falsafiy va psixologik ma'noda tasvirlaydi: "ongli maqsad va unga turtki sifatida munosabat bilan tartibga solinadigan harakatlar irodaviy harakatlardir". Bunday ta'rif Iroda tushunchasini istak tushunchasidan, motivatsiya tushunchasidan aniq ajratishga imkon beradi. Ushbu ta'rifda maqsadga munosabat, uni anglash shaklida bir lahzali vaziyatdan uzilish mavjud. Maqsad va maqsadning nisbati ham muhimdir. Maqsad va motiv hech bo'lmaganda subyektning ongida bir – biriga to'g'ri keladigan bo'lsa, subyekt o'z faoliyatini to'liq boshqaradi. Ba'zi psixologlar Iroda tushunchasini aqliy funktsiya sifatida insonning maqsadga erishishga intilish qobiliyati bilan aralashtiradilar, natijada quyidagi ta'riflarni topish mumkin:

"Iroda – bu maqsadga erishishda qiyinchiliklarni engib o'tishni ta'minlaydigan o'z faoliyati va xulq-atvori subyektini tomonidan ongli ravishda tartibga solish". Sotsiologiyada Iroda tushunchasi ham mavjud. Masalan, sotsiolog F. N. Ilyasov irodani „subyektning ierarxik qadriyatlar tizimini yaratish va past darajadagi qadriyatlarni e'tiborsiz qoldirib, yuqori darajadagi qadriyatlarga erishish uchun harakat qilish qobiliyati“ deb ta'riflaydi. Hissiyotning neyroqumoral mexanizmini gipotalamo-gipofizar sistema ta'minlaydi. Ichki a'zolariga ushbu tizim bilan bog'liq signallar simpatik va parasimpatik nerv tolalari orqali uzatiladi va qabul qilib olinadi. Hissiyotga har xil funktsional sistemalarning o'zaro murakkab ta'sir ko'rsatishining integrativ mahsuli sifatida qaramoq kerak. Insonning his-tuyg'ulari shakllanishiga ta'lim-tarbiya, ijtimoiy omillar, atrof-muhit, hayot tajribasi, jismoniy va ruhiy salomatlik darajasi ham ta'sir ko'rsatishini esda tutish lozim. Eyforiya – sababsiz ko'tarinki kayfiyat. Demak, eyforiya – bu patologiya. Eyforiya holatidagi odamga atrofdagi barcha narsalar quvonchli va jozibali bo'lib ko'rinadi. Hech qanday asos bo'lmasda, ular o'zlarini dunyoda eng baxtiyor odam deb his qilishadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. G'oziev E. G. Umumiy psixologiya. - Toshkent: 2010
2. Zokirov M. Psixologiya asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2024.

3. Karimova V.M. Psixologiya: Darslik – Toshkent: O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi nashriyoti, 2012.

4. Vigotiskiy L.S. Psixologiya. – Moskva: Eksmo, 2005

5. G'anieva T. Pedagogik psixologiya. – Toshkent: Oliy ta'lim nashriyoti, 2019.

6. Nabiev R. Umumiy psixologiya kursi. – Toshkent: Innovatsiya-Ziyo, 2020.

6. Холмуротова, Ш. М. (2022). АЁЛЛАР ДЕВИАНТ ХУЛҚ-АТВОРИНИНГ ПСИХОЛОГИК ХУСУСИЯТЛАРИ ДИАГНОСТИКАСИ. *Science and innovation*, 1(В3), 129-133.

7. Холмуротова, Ш. М. (2022). АЁЛЛАРДА ДЕВИАНТ ХУЛҚ-АТВОР ХУСУСИЯТЛАРИ ПСИХОПРОФИЛАКТИКАСИДА ДИНИЙ БИЛИМЛАРНИ ҚЎЛЛАШ. *Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS)*, 2(6), 286-294.

8. Холмуротова, Ш. М. (2021). ЗНАЧЕНИЕ РЕЛИГИОЗНЫХ ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ ЗНАНИЙ ЛИЧНОСТИ В ДУХОВНОМ И ПСИХОЛОГИЧЕСКОМ ОБРАЗОВАНИИ. *European science*, (3 (59)), 60-63.

9. Холмуротова, Ш. М., & Алмардонова, Г. Т. Қ. (2022). ҚИЗЛАРНИ МУСТАҚИЛ ОИЛАВИЙ ҲАЁТГА ТАЙЁРЛАШНИНГ ШАКЛ, МЕТОД ВА ВОСИТАЛАРИ. *Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS)*, 2(11), 375-383.

10. Холмуротова, S., & Adilova, S. (2022). ERIK BERNNING TRANZAKSION TAHLILIDAN TUZILMAVIY TAHLIL. *Science and innovation*, 1(В8),

11. Мирзалиевна, X. Ш. . (2023). МУҚАДДАС МАНБАЛАРДА АЁЛ ЎРНИНИНГ ПСИХОЛИГИК ШАРҲИ. *TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI*, 3(3), 85–88.

12. Mirzaliyevna, X. S. (2025). ESHITISHIDA YOKI KO'RISHIDA NUQSONI BO'LGAN BOLALAR BILAN ISHLASHDA PSIXOLOGIK YONDASHUVLAR. *KONFERENSIYA*, 1(1), 97-103.

13. Kholmurotova, S. M. (2025, November). THE MANIFESTATION OF DEVIANT AND DELINQUENT BEHAVIOR IN THE INTERACTION BETWEEN THE SOCIAL ENVIRONMENT AND THE INDIVIDUAL. In *International Conference on Advance Education* (Vol. 1, No. 5, pp. 74-79).

14. Kholmurotova, S. M. (2025, November). THE MANIFESTATION OF DEVIANT AND DELINQUENT BEHAVIOR IN THE INTERACTION BETWEEN THE SOCIAL ENVIRONMENT AND THE INDIVIDUAL. In *International Conference on Advance Education* (Vol. 1, No. 5, pp. 74-79).

15. Kholmurotova, S. M., & qizi Murtazova, F. A. (2025, December). HISTORY OF THE DEVELOPMENT OF PSYCHOLOGY. In *МЕЖДУНАРОДНАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ ОБРАЗОВАНИЯ, ИССЛЕДОВАНИЙ И ИННОВАЦИЙ* (Vol. 1, No. 3, pp. 35-41).

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

16.Kholmurotova, S. M., & qizi Murtazova, F. A. (2025, December). HISTORY OF THE DEVELOPMENT OF PSYCHOLOGY. In *МЕЖДУНАРОДНАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ ОБРАЗОВАНИЯ, ИССЛЕДОВАНИЙ И ИННОВАЦИЙ* (Vol. 1, No. 3, pp. 35-41).

17.Kholmurotova, S. M., & Komilova, M. (2025). THE ROLE OF SOCIO-PSYCHOLOGICAL FACTORS IN THE FORMATION OF DELINQUE BEHAVIOR. *Modern Scientific Research*, 3(11), 54-58.

18.Kholmurotova, S. (2024). THEORETICAL ANALYSIS OF THE SOCIO-PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF DELINQUENT BEHAVIOR. *Академические исследования в современной науке*, 3(35), 183-185.

19.Mirzalieвна, K. S., & Rayhon, I. (2025). PSYCHOLOGICAL PROPERTIES OF MEMORY. *Лучшие интеллектуальные исследования*, 58(4), 165-169.

